

Umelecká zanietenosť Ivana Križana

Podľa starej japonskej filozofie božstvá žijú tam, kde je pekne – v peknom strome, na peknom vidieku, v peknom lesíku. Tam potom ľudia stavajú chrámy aby sa modlitbami priblížili všemohúcej sile, ktorá spravuje tým pekným svetom.

Ivan Križan maliar pozná všetky pekné zákutia Petrovca a jeho okolia. Namiesto pagody stavia podstavec a potom nadšene, zanietene chytá tie božstvá a prenáša ich v podobe obrazov do petrovských a nie len petrovských domov, aby tak ako modlitebňa vzbudzovali vznešené city všetkých čo si vedia vážiť aj takú každodennosť a všednosť ako je západ slnka za chmeľnicu, pole slnečnice alebo babie leto na petrovských Kvadrátoch. Do toho modlitebného plátna vnáša celú silu svojej horlivej výtvarnej bytosti, svojho umeleckého intelektu až takou energiou, že sa mu všednosť podarí pretvoriť na sviatosť a preniesť do chladných domov vznešenú spokojnosť, slávnostnú náladu a teplo okolo srdca. Okriať to srdce a dušu zátišiami, kvetmi, orgovánmi, ovocnými plodmi, alebo pejsážom dlhého teplého leta a jeho zimným kontrastom môže len ten, čo pozná národu dolnozemskeho obyvateľa, ktorý si zvykol uspokojiť sa s tým čo mu je dané a súdené – čo je tu je – a netúžiť po tom čo mu nepatrí. Poľné kvety, studňa na rovine, biely dom nám patria a preto sa z nich tešíme tak ako sa tešia vyznávači religii Ďalekého východu keď svoju spokojnosť nájdú v pohľade na jeden jediný strom, ak je pekný.

Ivan Križan je petrovský vyznávač pekného, teplého, čistého a všetkého toho čo v nás zobúdzá nostalgiu po rodisku, po zašlých časoch – časoch našich otcov a praotcov. Ivan najlepšie stvárňuje vtedy, keď vidinu a vidiek schematizuje a štylizuje. Vtedy sú farby na plátne celkom jasné, výrazné, kontrastné a sám obsah smelý a plný výbojnosťí. Detaily tam môžu prekážať lebo odpútajú od toho hlavného umeleckého zážitku.

Ivan Križan na petrovských poliach

Všetko čo Ivan Križan maľuje a kreslí je urobené podľa miery človeka. Útulné prostredie prívetivé, práve také v akom by sa hádam najlepšie uschovala duša pred vetrami reality, zhonu a súčasného urbánneho ruchu. Povestné toponymia petrovského dedinského prostredia Delodefia, Republika a iné kúty, dávajú svojrázny pocit večnosti ulice a pomínutelnosti človeka. K takému záveru prichádzame hádam aj preto, že na obrazoch Ivana Križana márne budeme hľadať

človeka. Tam ho nenájde. Každá ľudská postava by nám prekážala stotožniť sa s priestorom, identifikovať sa s časom a byť časťou obrazu.

Ivan Križan nekreslí popamäti. Všetko čo maľuje chce vidieť a dožiť. Práve preto sú obrazy zvýraznené pečaťou prežitého umeleckého pôžitku autora, ktorý je zamilovaný do svojho kraja. Vychutnáva ho, kochá sa v ňom, takmer zo všetkých rekurzov, ktoré neúnavne, každodenne vyhladáva. Hra svetla a farieb, oblakov a modrého neba burcuje autorom, jeho vnútram a nedajú mu pokoja kým sa víťazne nepostaví so svojim vytaseným plátnom ako lyrickým mečom proti unikajúcim krásam tohto sveta. Keď zastaví ten únik má pocit, že zastavil život alebo aspoň svedectvo života pre tých ktorí prídu po nás do tej Republiky alebo sa budú prechádzať Delodefiou. Obrazy, ktoré sú pred nami svedčia, že sa to Ivanovi Križanovi podarilo urobiť a samým tým činom on splnil svoje poslanie umelca.

Ivan Križan maľuje Petrovec nielen tak ako ho vidí ale predovšetkým tak ako ho vníma celou svojou bytosťou. A v tom prežívaní Petrovca dominuje láska k rodisku, znalosť petrovskeho ambientu, kde žije čestná pracovitá spoločnosť vyše 250 rokov. V tom období osada a osadníci boli vystavení rôznym skúškam. Každá taká skúška je výstrahou, ktorá môže priniesť aj to čo je neprajné. Rozvojový ruch a zhon nemusí byť vždy kladný, lebo narúša tichú dedinskú idylu a tichú mentalitu dedinčanov. Ivan Križan sa prikláňa tým čo chcú zastaviť čas, zastaviť najkrajšie momento čo krásli Petrovec ako tradičnú a čistú dedinu. Zastaviť pre seba a potomkov. To sa mu úspešne podarilo na kresbách a maľbách, ktoré sú vlastne svedectvom takého Petrovca aký obyčajne snívame keď sme ďaleko od neho. Zaujímajú ho predovšetkým staré ambientálne celky, stará architektúra – tradičné sedliacke domy a polia. Nevidí alebo nechce vidieť vedľa tých starých príbytkov súčasné domy, nové továrne, telekomunikačné veže, infraštruktúrne objekty alebo iné moderné dosahy rozvoja. To ho vonkoncom nezaujíma.

Historické jadro priľahlé evanjelickému kostolu Ivan Križan pozná do detailov lebo sa tu aj narodil – v príbytku starej školy pri kostole. Charakteristický motív nachádza v časti – Mikov salaš – v skupine veľmi krátkych uličiek, kde v minulosti žili iba obyvatelia cigánskeho pôvodu. Aj dodnes je zachovaný ambient nízkych prízemných domcov, ktoré donedávna boli pokryté trstinou. Taký ambient dáva podnet umelcovi aby zachytil zánik tohto celku ako svedectvo prvých príbytkov našich predkov. Tu v strede osady nachádza sa aj Bečkerek, ktorý je na mnohých maľbách, hoci si nikto nevie vysvetliť pôvod tohto mena.

Ivan Križan - krátka biografia

Ivan Križan narodil sa v Báčkom Petrovci 23. apríla 1944. v školskom byte pri kostole. Základnú školu a gymnázium po slovensky zakončil v rodisku. Po zakončení Vysokej školy pre telesnú výchovu (1970) vyštudoval aj Pedagogickú akadémiu v Novom Sade (1977).

Najväčší vplyv na Ivana Križana v Novom Sade mal akademický grafik a maliar profesor Dušan Milovanović z Belehradu, ktorý správna pochopil Križanove snahy zdokonaľovať sa v maliarstve. Ako skúsený výtvarný pedagóg a úspešný grafik a maliar krajínok a zátiší trpezlivo radil a podporoval Ivana Križana.

Stretnutie s Nikolom Trumićom a Martinom Jonášom roku 1975 vplývalo na Križanovo zdokonaľovanie sa (III kovačický salón).

Výtvarnícke tábory ktoré organizoval dr Ján Kišgeci ako minister poľnohospodárstva v poslednom desaťročí minulého storočia : Kone, Chmeľ, Ečka a iné, umožnili maliarovi Ivanovi Križanovi stretať sa s poprednými maliarmi, vystavovať s nimi a zdokonaľovať sa. Podobný prípad bol aj s výtvarníckym taborom Slnčnice, ktoré organizuje poľnohospodársky ústav v Novom Sade .

Od roku 1958 častejšie sa začal zaoberať výtvarníckou literatúrou a neskoršie na štúdiach v Belehrade navštevoval mnohé výstavy našich a zahraničných autorov.

V tých rokoch v Galérii moderného umenia na Novom Belehrade navštívil reprezentatívnu výstavu výtvarníckeho tábora z Nagyabani, kde tvorili najznámejší maliari z Maďarska, Rumúnska a Slovenska na čele s Réti Istvánom. Koľko táto výstava vplývala na Ivana Križana zistila a uviedla neskoršie aj Zorica Đorđevićová z Belehradu v katlógu k jednej z výstav Ivana Križana. Autorov tej istej skupiny stretol znovu v Bratislave roku 2000. Vtedy Križana oduševnil ich impresionizmus a postimpresionizmus, kde je farba podstatným prvkom vyjadrovania .

Impresionistické nálady javia sa na Križanových obrazoch v nasledovných rokoch, okrem krátkeho fanvistického obdobia (II kovačický salón – vplyv Nikolu Trumića).

Viacročná pedagogická prax (od roku 1985) na ZŠ Jána Čajaka v Petrovci umožnila Križanovi prácu so žiakmi aj mimo školy ako napríklad maľovanie na dlhom múriku v Novom Petrovci 25. mája, maľovanie veľkej kompozície podľa kresieb Zuzky Medveďovej na škole Jána Čajaka, Príchod Slovákov na Dolnú zem (1995), výtvarné akcie v rámci petrovského maratónu Ježko – bežko, Tancuj – tancuj, dekorácie Spievajže si spievaj, návšteva galérií atď.

Je členom Združenia výtvarných pedagógov Vojvodiny. Tiež sa zúčastňoval aj na početných humanitných akciách.

Maliar Ivan Križan je ženatý a v manželstve s Anou, rodenou Kanásovou majú syna, tiež Ivana.

Kritika o Ivanovi Križanovi

Čo povedali dejinári umenia ?

Slobodan Sanader: Prehľad na tvorbu maliara Ivana Križana. NŽ 1-2 1995.

Zo srbčiny preložila Mária Myjavcová.

Galéria Zuzky Medvedovej v Petrovci, retrospektívna výstava k autorovým päťdesiatinám, 30. septembra – 31. októbra 1994.

Keď sa trochu lepšie rozhľadíme v druhej polovici 20. storočia, zistíme, že súčasne s najnovšími výtvarnými tendenciami ďalej existujú aj výtvarné smery 19. a prvej polovice tohto storočia. Maliarstvo kontinuity ako historická kategória trvá podnes. V maliarstve dikontinuity sa však odohrávajú veľmi náhle zmeny a premeny, pretrvávajú i zanikanie a vznikanie nových smerov i niektorých nových výtvarných disciplín. Máme stále viac do činenia s výtvarným divadlom, lebo po predstavení jedného happeningu, performancu alebo inštalácie, keď sa predstavenie teda skončí, zostane iba písané slovo, fotografia alebo film, ale výtvarné dielo zaniká.

Práve v dobe takéhoto výtvarného chaosu žije a tvorí Ivan Križan, maliar z Báčskeho Petrovca. Vyštudoval Fakultu telesnej výchovy v Belehrade a potom i výtvarníctvo na Pedagogickej akadémii v Novom Sade. Ivan Križan sleduje a aj dobre pozná všetko, čo sa stáva i prebieha v súčasnom výtvarnom umení. Zaslúžil si našu plnú pozornosť i úctu a vážnosť, lebo mal odvalu, opierajúc sa o silu svojej osobnosti a o svoje nadanie, maľovať štýlom širšie chápaného impresionizmu. On tu vlastne našiel sám seba, vybadal svoj maliarsky nerv, sústredujúc sa na život, ľudí a krajinky zo svojho okolia, aby sa tak výtvarne čo najlepšie prejavil.

Rovnako dobre zvládol techniky, ako je kresba, akvarel, pastel a olejomaľba, s čím sa stretávame iba u nadaných maliarov. Za svoj základný výtvarný prejav si zvolil predsa len olejomaľbu.

Čo vlastne a ako Ivan Križan maľuje? Práve tak, ako ho pútajú rozmanité výtvarné techniky, predmet jeho tvorivého záujmu je i tematicky veľmi rôznorodý. Je to portrét, krajinka vo voľnej prírode, záber z rodinného Petrovca s osobitnou váhou na petrovskej dedinskej architektúre, ako aj zátišie. Práve vďaka rozmanitosti motívov i výtvarnej techniky – a nesporne i vďaka umeleckej hodnote svojich obrazov – Ivan Križan patrí k tomu menšiemu počtu maliarov, o ktorých sa hovorí, že sú maliari veľkého formátu. V stredobode jeho výtvarného záujmu sú však zábery z Petrovca a jeho veduty s dedinskou architektúrou, ako aj krajinky – obrazy voľnej prírody maľované technikou olejomaľby na plátne. Jeho výtvarný záujem je upriamený na Petrovec. Inšpirujú ho dedinské motívy. Križanove obrazy žiaria dákou divnou krásou, ktorá väzí predovšetkým v znalecky organizovanom obraze ako celku, resp. v znalecky zvolenom motíve, a to bez ohľadu na to, či ide o detaily jedného domu, alebo i širšie zachytenej veduty Petrovca. Križan sa vyznačuje mimoriadnym nadaním pre rozčleňovanie pozorovaného motívu a presne vie, čo treba zahrnúť do konštrukcie kompozície obrazu. To isté platí aj o maľovaní krajíniek. Pozorovanú krajinu spracúva podľa precízneho plánu a perspektívy. Z hľadiska koloritu Križan sa nanajvýš sústreďuje na dosiahnutie harmónie teplých farieb, utvárajúcich dáku špecifickú črtu jeho obrazov. Širokú plochu plátna rozkladá na jednotlivé farebné celky, pričom za pomoci svetlých odtieňov poetizuje celkový umelecký zažitok vyvolaný obrazom. Jeho paleta so svojím širokým spektrom farieb, keď sa do prvého plánu dostáva

reliéfnosť a pastóznosť obrazu spolu s jemným kontrastom a veľkým farebným rozsahom, budí u pozorovateľa vzrušujúci umelecký zážitok, na ktorý sa potom sťa na dĺžku poetickú víziu už nezabúda. Práve v tomto cítiť krásu a sviežosť maliarskeho počínu, takú závažnú pre umeleckú tvorbu Ivana Križana. Na ilustráciu tu uvedieme iba niektoré obrazy: Dom v Kulpínskej ulici, Biely dom I, jar, Jeseň, Ulica Republika, Pri kanáli, Sálaš so strašiakom, potom mimoriadne dobrý pastel Jarná záhrada, zatišie Lalie so spevníkom, ako aj Portrét starca, na ktorom upúta veľmi zvláštny psychologický podtext postavy.

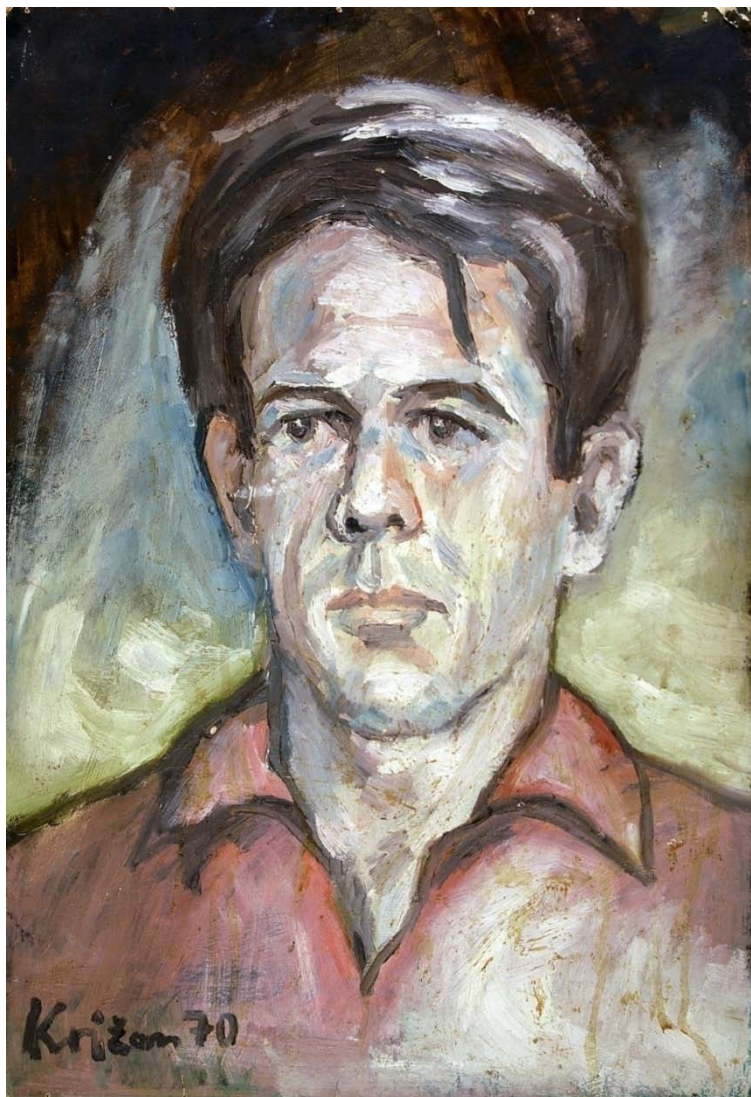

Dom modro žltý v Kulpínskej ulici (olejomalba)

Jeho videnie Báčského Petrovca má dvojaký účinok a hodnotu. Po prvé je to umelecké dielo a po druhé, je to aj dokument o architektúre tejto osady, čiže kronika danej epochy života.

Maliarska tvorba Ivana Križana sa vyznačuje tromi dôležitými elementmi: mimoriadnym poznaním kresby ako podkladu pre kompozíciu obrazu, veľmi citlivou voľbou motívov a konečne širokým spektrom farieb, združujúcich sa do príjemnej a zvonivej harmónie celkového dojmu z obrazu. Zdá sa nám, že Križan je predovšetkým maliar kolorista, lebo sa snaží vložiť do každučkej časti diela maximálne koloristické hodnoty

Návšteva retrospektívnej výstavy obrazov Ivana Križana usporiadanej v októbri 1994 v Galérii Zuzky Medvedovej budí v človeku dojem, že má pred sebou dielo zrelého maliara s jasne definovaným výtvarným programom a s autentickým výtvarným rukopisom, maliara, ktorý sa ešte stále pohybuje vzostupnou líniou svojho výtvarného ja.

Autoportrét Ivana Križana (olejomalba)

Paľo Bohuš: Otvárací prejav na výstave Ivana Križana. NŽ. č 5-6, 1987.

Zdajú sa nám akoby skryté pred pitvornými dverami starobou poznačené hrušky svedčiace o tom, ako dávno tu už žili starostliví hospodári. No, mohli by sme si sem primyslieť aj prehriate ústrešia husto oblepené hniezdami lastovičiek.

Bude sa azda zdať divným, ak si teraz dovoľím vyhlásiť, že sa mi pred obrazmi Ivana Križana nevdojak vo vedomí vynára stará, ešte nie celkom zabudnutá toponymia môjho rodiska. Je na zvláštny spôsob zašifrovaná v maliarových obrazoch, akoby stadiasť svedčila o tom, ako ľahkomyselne sme sa jej vedeli predčasne zrieknuť.

Akoby štetcom zastavil čas, stoja Križanove domy so svojou sedliackou panónskou architektúrou v hrubozrnom chládku širokolistých orechov alebo morúš, dýchajúc pokojom. A hoci vedľa nich asfaltom prebieha náhlivý život, ktorého fyziognómia sa mení ako vrtochy počasia, v Križanových chalupách, aj keď v nich blikajú obrazovky televízora, ešte stále akoby sálali teplom pece, okolo ktorých sa za dlhých zimných večerov schádzali zhovorčivé priadky. Týmto vnútorným teplom sálajú v skutočnosti umelcove diela a to aj napriek tomu, že preteplený interiér, ktorého sme svedkami na jeho obrazoch, vidíme iba ako presvedčivú perspektívu vnútra, alebo farebný odtieň zbavený nepotrebného dôrazu a podrobnosti. Vidíme teda poetický náznak, ktorý značne rozširuje vnútorný priestor a svetlo obrazu.

Zorica Đorđevićová: Text v katalógu Galérie NUBS

Žijúc v Báčke, z bezprostredného kontaktu s ňou a s jej ľuďmi, Ivan Križan čerpá nové motývy, ktoré na plátne stvárnjuje prevažne miernou paletou a rozmanitými metódami moderného maliarstva. Domy, koliby, stromy a polia nie sú pre neho zložky vopred stanoveného poriadku, ale iba elementy vhodné na maľovanie. Tradičná krajinka, v ktorej sú prírodné sily stvárnené voľne a harmonicky, Ivan Križan nahradil lyrickým, v ktorom je predstavená zduchovená a poetizovaná príroda báčskej roviny. Takáto krajinka je najčastejšie sponou medzi dvoma objektívnymi svetami, dvoma pravdami, objektívnou pravdou vonkajšieho sveta a svojou vlastnou vnútornou pravdou. Tak, že sú tieto dva svety obrazov symboly do určitej si miery jeden druhého. Maliar chce vyjadriť oba, vyjadrujúc jeden druhým. Tematická určitosť a jasnosť koncepcie Križanových obrazov upomínajú na okamih na zainteresovanosť maďarských umelcov pre nížinu. Pôvab kraja vízie, odhaľuje Sandor Petofi, keď sa počas revolúcie roku 1948 začína meniť výhľad roviny. Reagujúc vášnivým jazykom foriem Ivan Križan živo zaznamenáva historický a spoločenský rózvoj Báčskej roviny. Humanistickým duchom a nacionálnym charakterom svojej tvorby Ivan Križan dnes reprezentuje moderného kronikára aj našich čias. Pravdepodobne, že sa jeho umelecký záujem aj v budúcnosti bude pohybovať mimo určených schém a uzatvárania sa v nich.

Ak kontinuovane budeme sledovať tvorivý progres Ivana Križana budeme môcť vyjadriť už oddávna známe tvrdenie, že „umenie vlestne materializuje vieru“.

Ján Cicka: Potulky za krásou. Katalóg Domu kultúry z Kovačice, september 1979.

U výtvarníkov je to odjakživa: dívajú sa na svet s roztvorenejšími očami. Na svojich potulkách za maliarskym motívmi odhaľujú a zvečňujú krásy navonok všedného života. Táto krása každodennosti, ktorá prelietne naším zrakom, vďaka maliarovmu štetcu sa natrvalo skveje v priestore a čase.

Máme pred sebou výtvarníka, ktorý nám zo svojho maliarskeho opusu na samostatnej výstave núka to, čo je nám srdcu blízke, k čomu máme citový vzťah čo udiera na struny našej sentimentality: naše prítulné vojvodinské pole a naše prítulné uličky a domce. Rodný Petrovec je najčastejším žriedlom inšpirácie, ale nájde sa tu aj kovačický motív i motív z Bieleho Blata. Na ukážku sú tu portréty a jadranské motývy. Jadrom tvorby sú však tie tiché zákutia uličiek

a chotára s divými makmi. Kus už nenávratne zanikajúceho sveta, z ktorého autor vyrástol a na ktorý sa díva so široko roztvorenými očami na svojich potulkách za krásou. Je v tom svete na Križanových obrazoch čaro poézie, ktoré uchvacuje.

Chmelnica v jeseň (olejomalba)

Samuel Boldocký: Text v katalógu

Skôr než človek zaujme logické stanovisko k istej skutočnosti, v jeho podvedomí sa spravidla deje veľmi dôležitá vec: niečo sa mu v tej skutočnosti páči a niečo nie, teda pred

logickým, zaujíma k nej emocionálny vzťah a taký výrazne emocionálne – lyrický vzťah k vonkajšiemu svetu, relevantne vplýval aj na maliarsky profil Ivana Križana.

Ivan Križan patrí medzi umelcov, ktorí dobre poznajú umelecké smery a techniky ale na jeho obrazoch sa do popredia dostáva niečo iné – jeho umelecká koncepcia založená je na schopnosti vnímať tajnú reč všedných vecí.

Obrazy Ivana Križana treba predovšetkým zažiť ako realistickú inšpiráciu podstatne poznačenú osobným, lyrickým videním autora. Náš pohľad na jeho obrazy nezaujmu iba farby a hra svetla, ale aj skutočne výrečnú tematickú nuansnosť. Každý petrovsý dom, ktorý prebudil umeleckú fantáziu autora, má svoju povesť. Ask nie tú verejnú, tak aspoň tú obyčajnú ľudskú.

Pri teoretických snahách klasifikovať rôzne manifestácie šudského ducha, dnes sa na týchto priestoroch často stretáme s termínom „panónska kultúra“. Ak tento pojem nie je iba teoretická fikcia, potom sú obrazy Ivana Križana vzácny kamienok v mozaike tej a takej kultúry.